

ביאורים לפרקי אבות

המשנה עם פירוש ר"ע מברטנורא ועיקר תוי"ט

פרק שלישי

א עֲקֵבִיא ^(ב) בֶּן מֵהַלְלָאֵל אֹמֵר: הִסְתַּפַּל בְּשִׁלְשָׁה דְבָרִים, וְאֵין אֶתָּה בָּא לִיְדֵי עֲבָרָה. דַּע ^(ג) מֵאֵין בָּאת, וְלֹאֲן ^(ד) אֶתָּה הוֹלֵךְ ^(ה), וְלִפְנֵי מִי אֶתָּה עֲתִיד לִתֵּן דִּין וְחֶשְׁבוֹן. מֵאֵין בָּאת: מִטְּפָה סְרוּחָה, וְלֹאֲן אֶתָּה הוֹלֵךְ: לְמָקוֹם עֶפֶר רָמָה וְתוֹלְעָה ^(ו), וְלִפְנֵי מִי אֶתָּה עֲתִיד לִתֵּן דִּין וְחֶשְׁבוֹן ^(ז): לְפָנֵי מַלְךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים הַקְּדוֹשׁ, בְּרוּךְ הוּא.

פירוש ר"ע מברטנורא

עקביא. מטפה סרוחה. טפת שכבת זרע. והמסתכל שבא מטפה סרוחה, ניצול מן הגאווה. והמסתכל שעתידי לילך למקום עפר רמה ותולעה, ניצול מן התאוה והחמדה אל הממון. והמסתכל שעתידי ליתן דין וחשבון, פורש מן החטא ואינו נכשל בעבירה: להסריח מיד כשהיא חוץ למעי האשה.

עיקר תוספות יו"ט

(א) עקביא. בזמן הבית היה. ועתי"ט: (ב) דע. חזר ואמר מלת דע לפי שלפני מי אתה עתיד כו' אינן בהסתכלות וראיה מוחשת כי אם שיאמין זה בדרך ידיעה. מד"ש: (ג) מאין כו'. שאלת המקום שבא משום בל' אין כמו מאין באו האנשים ושאלת המקום שישוּב לשם בלשון אנה כמו אנה אלך מרוחק ואנה מפניך אברח: (ד) אתה הולך. כי האדם הולך לבית עולמו ומתקרב אל המיתה כי יום המות

מיום הולדו הוא. שמיום שנולד הוא מתקרב והולך אל המיתה וע"כ נקט לשון הווה ולא לשון עתיד. מד"ש: (ה) למקום כו'. ולא אמר שיהיה רמה ותולעה, שכך אמר הכתוב כי עפר אתה ואל עפר תשוב. ד"ח: (ו) דין וחשבון. תחלת דין קאמר, ולפיכך הקדים דין לחשבון ואמר לתת דין שאם יעשה חטא מתחייב מזה דין לכך שייך לומר שהוא נותן הדין כו'. ד"ח:

"פרקי אבות הם חלק מתושבע"פ שלימודה צריך להיות בהבנה והשגה דוקא, ולכן אין להסתפק באמינות פרקי אבות, אלא צריכים ללמודם בעיון, כראוי בתושבע"פ.

אלא שמכיון שאיני מבקש . . . אלא לפי כחן", לא תובעים מכאור"א שילמדו בעיון את כל המשניות דכל פרק בכל שבת ושבת, מכיון שמסתמא ענין זה יקשה להביאו לדין פועל; אבל עכ"פ משנה אחת בכל פרק, יש ללמוד בעיון כדבעי בתושבע"פ, והיינו שנוסף לאמירת המשניות בנוסח דאדמו"ר הוקן המודפס בסידור (ששם לא נדפסו המפרשים), חיזיק לידו ג"כ ספר משניות עם מפרשי המשנה, עכ"פ ספרי המשניות עם עיקר תוספות יו"ט ופירוש רבי עובדי' מברטנורא (המפרשים היסודיים), וילמד מתוכם עכ"פ משנה אחת כאמור עם המפרשים (שהם התושבע"פ בתושבע"פ גופא).

האמור שייך במיוחד לתלמידי התמימים, שוהו עיקר ענינם - לימוד התורה בפירושי', בהבנה והשגה, ואדרבה: הסדר אצלם הוא הפוך - בתחילה לימוד לעיונא, ואח"כ אמירה סתם".

(משיחת ש"פ נשא, י"ב סיון ה'תנשי"א - התועודות א' - בלתי מוגה)

מופץ ע"י "ועד חיילי בית דוד" - 770 בית משיח

יחי אדוננו מורנו ורבינו מלך המשיח לעולם ועד!

ב'אורים לפרקי אבות

המשנה עם פירוש ר"ע מברטנורא ועיקר תוי"ט

פרק רביעי

א בן זומא אומר: איזהו חכם הלומד מכל אדם, שנאמר: מכל מלמדי השכלתי, כי עדותיך שיחה לי. איזהו גבור, הכובש את יצרו^(א), שנאמר: טוב ארך אפים מגבור, ומושל ברוחו, מליכד עיר. איזהו עשיר השמח בחלקו, שנאמר: יגיע כפיך כי תאכל, אשריך וטוב לך, אשריך בעולם הזה^(ב), וטוב לך לעולם הבא. איזהו מכבד, המכבד את הבריות, שנאמר: כי מכבדי אכבד ובני יקלו.

פירוש ר"ע מברטנורא

מן המלך שלאחר שכבש את העיר ובאו לידו האנשים המורדים בו, מושל ברוחו ואינו הורגן: איזהו עשיר. הראוי לו להתהלל בעשרו. השמח בחלקו: איזהו מכובד. לפי ששלשה דברים טובים הללו שנוכרו לעיל, שהם החכמה והגבורה והעושר, הזוכה בהם הוא נכבד מעצמו בעיני אלקים ואדם, ואף אם הבריות לא יכבדוהו בעבורם, לכך חיבר התנא לזה ואמר מי שיש בו המדות הללו והוא נכבד בעצמו, מה יעשה ויהיה מכובד מאחרים, יכבד את הבריות: כי מכבדי אכבד. והדברים ק"ו, ומה הקב"ה שהוא מלך הכבוד וכל מה שברא בעולמו לא ברא אלא לכבודו, מכבד את מכבדיו, ק"ו לבשר ודם: ובזוי יקלו. למדנו ענותנותו של הקב"ה. לא אמר ובזוי אקלל, אלא יקלו מעצמם. ובכבוד הצדיקים הקפיד יותר, שנאמר (בראשית יב)

ומקללך אאור:

בן זומא. לפי שלא האריך ימים ולא נסמך שיקרא רבי, היו קורין אותו על שם אביו. וכן בן עזאי. ושניהם שמש שמעון: איזהו חכם. הכי קאמר, איזהו חכם שראוי שיתהלל בחכמתו^(ג): הלומד מכל אדם. ואע"פ שהוא קטן ממנו. שכיון שאינו חס על כבודו ולומד מן הקטנים, ניכרים הדברים שחכמתו הוא לשם שמים^(ד) ולא להתיהר ולהתפאר בה: שנאמר מכל מלמדי השכלתי. וסיפא דקרא כי עדותיך שיחה לי, כלומר הייתי לומד תורה מכל מלמדי^(ה) ואפילו מן הקטנים ממני ולא הייתי חושש לכבודי, כי עדותיך שיחה לי, שכל כוונתי היתה לשמים בלבד^(ו). וכן איזהו גבור, שראוי שיתהלל בגבורתו, הכובש את יצרו: שנאמר טוב ארך אפים מגבור. הכי הוי פירושו דקרא, טוב ארך אפים הבא מצד הגבורה של כבוש היצר^(ז), לא מצד רכות הטבע. וכן מושל ברוחו כשברא מלוכד עיר,

עיקר תוספות יו"ט

(ברכות דף ח) גדול הנהגה מיגיעו יותר מירא שמים כו' דאילו אינו מסתפק ונבהל להון לא יהיה פנוי לעבודת הש"י: (א) דאין לפרש דר"ל שנעשה משכיל יותר מן מלמדיו, שאין זה חדוש שלאחר שלמד האדם מלומדו הוא מתחכם ומשכיל בלמדיו ואין חידוש שישכיל יותר ממה שהשכילו מלמדיו. ד"ח: (ד) כיון שכל שיחתי היה בתורה: (ה) יצרו. יצה"ר נקרא יצר סתם לפי שקדם ושליט בנוף הוא לבדו. מד"ש. ועוד פירש שהוא יצרו המיוחד לו ונתעצם בו יותר ממה שיתעצם ויתחיד ביצר הטוב כי טבע האדם נוטה יותר אל יצר רע: (ו) דאל"כ אלא פירוש דקרא טוב ארך אפים יותר מגבור, הוה קשיא למה, שאם הוא ארך אפים מצד רכות הטבע אין זה טוב: (ז) בעוה"ז. שלא תצטרך לבריות. ולעוה"ב, דמתוך שהוא נהנה מיגיעו לא בא לידי גול ונוחל שני עולמות. רש"י:

(א) ויש להקשות ממה שאמר ירמיה^(ח) אל יתהלל חכם בחכמתו ואל יתהלל גבור בגבורתו ואל יתהלל עשיר בעשרו כי אם בזאת יתהלל המתהלל השכל וידוע אותי. ונראה לי דלא קשיא, דס"ל לתנא דידן שזה שאמר כי אם השכל וידוע אותי, הוא עצמו בכלל החכמה והגבורה והעושר שזכר. וכך הוא אומר אל יתהלל חכם בחכמתו כי אם שהיא החכמה השכל וידוע אותי. וכן לענין הגבורה והעושר, ולזה שאל התנא איזהו חכם כו' שאליו כיון הנביא: (ב) היינו ממש השכל וידוע אותי וגבור הכובש כו' והוא גבורה לשם שמים שלא יחטא לפניו. אין לך השכל וידוע אותי גדולה מזו שתכלית הידיעה הזאת הוא לירא מפניו ולשמור מצותיו. ועשיר השמח בחלקו ולא נבהל להון ונמצא פונה כל ימיו לעבודת שמים והיינו נמי השכל כו' ולפיכך נאמר אשריך כו'. ואמרו בגמרא

יחי אדוננו מורנו ורבינו מלך המשיח לעולם ועד!

ביאורים לפרקי אבות

מתורת כ"ק אדמו"ר מלך המשיח שליט"א

המספרים שלשה וארבעה רומזים על כללות בני ועבודתם

שי"ן של ג' ראשין ושי"ן של ד' ראשין, כנגד ג' מוחין וד' מוחין (כי מוח הדעת נחלק לשנים – חסד וגבורה). ובצירוף שניהם (שלשה וארבעה) נעשה מספר שבע – שרומז על עבודת המדות (ו' מדות)⁴.

וההקדמה לאמירת ולימוד פרקים שלישי ורביעי, היא, משנת "כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא, שנאמר ועמך כולם צדיקים לעולם ירשו ארץ נצר מטעי מעשה ידי להתפאר":

במשנה זו מודגשת ההתקשרות וחיבור דישראל עם הקב"ה – "נצר מטעי מעשה ידי להתפאר", שלכן, "כל ישראל", מבלי הבט על מעמדם ומצבם בקיום התומ"צ, "יש להם חלק לעולם הבא"⁵, מצד מעלתם שלמעלה אפילו מהתורה.

ומשנה זו היא ההקדמה לפרקים שלישי ורביעי – שבזה מרומז שההתקשרות וחיבור דישראל עם הקב"ה (תוכן משנת "כל ישראל כו") נמשך וחודר בכללות העבודה דבנ"י (שמורמזים בפרקים שלישי ורביעי), ע"ד ובדוגמת המשכת החיות דאלול בכל עניני העבודה.

(משיחות ש"פ תבוא, ח"י אלול ה'תשנ"ו)

4) נוסף על התכללותם במוח הדעת שנחלק לחסד וגבורה – אהבה וענפי ויראה וענפי.

5) ויתירה מזה – אפילו אלה שנאמר עליהם (בהמשך המשנה) ש"אין להם חלק לעולם הבא", הרי, כיון ש"לא ידח ממנו נדח", בודאי שסו"ס יעשו תשובה (בגלגול זה או בגלגול אחר), ויקבלו חלק בעולם הבא. ועפ"ז י"ל, שההודעה "ואלה שאין להם חלק לעולם הבא" היא (גם) כדי לעוררם לתשובה ולסייעם – ראי' על ענינם הכי עיקרי.

ויש לקשר זה גם עם פרקי אבות שלומדים בשבת זה – פרק שלישי ופרק רביעי:

בפרקים אלה מודגשים המספרים שלשה וארבעה – הן בשמות הפרקים, פרק שלישי ופרק רביעי, והן בהתוכן דהתחלת וראש הפרקים: בפרק שלישי – "הסתכל בשלשה דברים כו"¹, ובפרק רביעי – "איזהו חכם כו" גבור כו' עשיר כו' מכובד" – ארבע מעלות כלליות דהאדם.

ומספרים אלה (שלשה וארבעה) רומזים על כללות בני, וגם על כללות העבודה דבנ"י:

כללות בני – שלשה אבות וארבע² אמהות דכל בני". ובצירוף שניהם (שלשה וארבעה) נעשה מספר שבע – שרומז על שבעת הנרות ד"מנורת זהב כולה", שבעת הסוגים שבנשמות ישראל.

וכללות עבודת בני – עבודת המוחין³, ג' מוחין (חכמה בינה דעת), ובפרטיות יותר ד' מוחין, כמודגש בתפילין של ראש שיש בהם

1) ובמשנה זו עצמה – שלש בבות: (א) ההודעה הכללית ד"הסתכל בשלשה דברים ואין אתה בא לידי עבירה", (ב) ה"שלשה דברים" שצריך להסתכל בהם – "דע מאין באת ולאן אתה הולך ולפני מי אתה עתיד ליתן דין וחשבון", (ג) ומבאר ומפרט – "מאין באת מטפה סרוחה, ולאן אתה הולך למקום עפר רמה ותולעה, ולפני מי אתה עתיד ליתן דין וחשבון לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה" (אף שהי' יכול לכוללם בקיצור בבבא אהת, כמשנ"ת במק"א).

2) ויש לומר, שמספר ארבעה רומז גם על שלשה אבות ביחד עם דוד המלך, רגל הרביעי דהמרכבה.

3) ובפרטיות יותר – לא רק מוחין שלצורך המדות, אלא גם מוחין כשלעצמם – לעתיד לבוא (שהרי העבודה בזמן הזה היא בביור המדות, ולעתיד לבוא תהי' עבודת המוחין). ומעין זה – בסוף זמן הגלות, בסמיכות להגאולה, שאו יקויים היעוד "מלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים".

יחי אדוננו מורנו ורבינו מלך המשיח לעולם ועד!

ביאורים לפרקי אבות

מתורת כ"ק אדמו"ר מלך המשיח שליט"א

וכל זה צריך לחדור בו באופן ד"סוף מעשה במחשבה תחילה", שתכלית כל המעשים הוא לקיים רצון ה', ועד "עשה רצונך כרצונו", כמ"ש בפרקי אבות, שהתחלת הפרק שאומרים היום הוא "הסתכל בשלשה דברים" – מחשבה, דיבור ומעשה, ובכל ג' הענינים דתורה, עבודה וגמילות חסדים.

וזאת בהתאם למנהג חב"ד, שנוהגים כפי ה"יש נוהגין כך כל שבתות הקיץ", שיש לומר הפירוש בזה – שה"יש האמיתי" (עצמות ומהות) מורה לומר זאת "כל שבתות הקיץ"! וענינו של "קיץ" הוא – זמן בישול הפירות, שאח"כ היהודי אוסף אותם אליו, שלכן בסיום הקיץ הוא "חג האסיף" (שבו נאמר ג"פ שמחה ד"בתלת זמני הוי חזקה", משא"כ בחג השבועות הקשור עם זמן מתן תורה נאמר רק פעם אחת).

וכאמור, ההוראה הנ"ל נוגעת לכל יהודי, ואין זה נוגע באיזה זמן ובאיזה מקום הוא נמצא, דמכיון ש"מה' מצעדי גבר כוננו" – עליו לדעת שכל מקום בו הוא נמצא הוא קשור עם ביהמ"ק ("מקדש אדני-י כוננו ידיך"), ועליו לפעול בו ענין הביכורים, ואח"כ "וענית ואמרת", בשירה ובזמרה כפי שצריך להיות ענין הביכורים; ועי"ז נעשה (כמ"ש בהמשך הפרשה) "השקיפה ממעון קדשך מן השמים וברך את עמך את ישראל" לכאו"א מישראל בכל עניניו, ועד לענין העיקרי – הגאולה.

ועוד והוא העיקר, שתיכף ומיד (עוד בשבת זו) נעשה הענין ד"תבוא אל הארץ" בפשוטות (וכאמור, ה"כי" אינו לשון ספק, אלא לשון סדר זמנים – ואף שהגאולה היא למעלה מסדר זמנים וכל הסדרים, הרי זה גופא נמשך בתוך גדרי הזמן).

וענין הגאולה נעשה ענין של עבר – כיון שהגאולה כבר הגיעה ("איז שוין געקומען"), ותיכף ומיד נמצאים כולם יחד מתוך אחדות ישראל "כאיש אחד בלב אחד", "וארו עם ענני שמיא" בארץ הקודש ובירושלים עיה"ק ובהר הקודש ובביהמ"ק ובקודש הקדשים, "בנערינו ובזקנינו . . בבנינו ובבנותינו", ותיכף ומיד ממש.

(משיחת ש"פ כי תבוא, כ"א אלול ה'תנשא – בלתי מוגה)

יחי אדוננו מורנו ורבינו מלך המשיח לעולם ועד!